

Functie-analyse middelengebruik

De functie-analyse is een hulpmiddel om bij jongeren (vroeg)tijdig riskant gokken, alcohol & drugsgebruik te signaleren.

De functie-analyse bestaat uit drie stappen:

1. Informatie verzamelen m.b.v. de middelendriehoek
2. Bepalen van het stadium van gebruik
3. Bepalen of het gebruik riskant is

1. Stap 1: Informatie verzamelen

Mensen spreken al snel van verslaving als het om alcohol en drugs gaat. Vaak ten onrechte omdat verslaving het allerlaatste stadium is waar vier andere stadia aan vooraf gaan. Slechts een heel klein deel van de jongeren komt in het stadium van verslaving terecht.

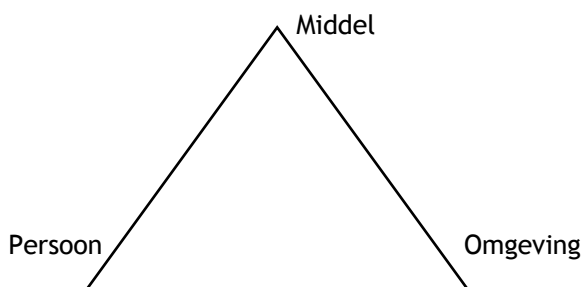
Toch kunnen jongeren al voordat ze verslaafd zijn in de problemen komen vanwege hun gokgedrag, alcohol- of drugsgebruik. Dit noemen we riskant gebruik. Om riskant gebruik (vroegtijdig) te kunnen signaleren is het belangrijk om 'alcohol, drugs en gokken' als vast onderwerp uit te vragen in de hulpverleningscontacten. De functie-analyse dient hierbij als hulpmiddel.

De eerste stap van de functie-analyse is informatie verzamelen over:

- 1) De invloed van het gebruik op leefgebieden m.b.v. de middelendriehoek
- 2) Voordelen en nadelen die een jongere aan zijn gebruik beleeft
- 3) Functie van het gebruik

1.1. De middelendriehoek

De middelendriehoek is een handvat om de allereerste relevante informatie uit te vragen bij een jongeren. De driehoek omvat drie onderwerpen: middel, persoon, omgeving. De figuur representeert dat de drie peilers met elkaar verbonden zijn en van invloed zijn op elkaar.

Per onderwerp zijn er een aantal belangrijke items die minimaal uitgevraagd dienen te worden. Deze staan hieronder opgesomd.

Als eerste vraag je per onderwerp de items uit. Per item beoordeel je voor deze jongere en op dit moment of de verzamelde informatie een risicofactor of een beschermende factor is.

Je rangschikt deze informatie in de twee kolommen waarna je een inschatting kan maken of het gebruik wel dan niet riskant is. Enerzijds is het aantal risicofactoren en beschermende factoren een indicator voor wel of geen riskant gebruik. Zijn er meer beschermende factoren dan risicofactoren aanwezig dan is het gebruik niet riskant. Anderzijds is het effect van een

enkele factor ook een indicator voor wel of niet riskant gebruik. Hierdoor kan het voorkomen dat het gebruik toch riskant zijn omdat één risicofactor zwaarder weegt dan drie beschermende factoren.

NB. Helaas bestaat er dus geen vaste regel dat bij aanwezigheid van bepaalde factoren het gebruik altijd wel of niet riskant is. Dit moet voor ieder individu worden afgewogen. Het is daarom van belang om zoveel mogelijk informatie te verzamelen uit meerdere bronnen waarna deze informatie met collega's kan worden besproken om tot een zo objectief mogelijke conclusie te kunnen komen.

Middel

- Welk(e) middel(en), combinatie van middelen
- Startleeftijd (een vroege startleeftijd >12 jaar is een risicofactor voor verslaving)
- Wijze van gebruik (roken, snuiven, etc)
- Hoe vaak en hoeveelheid per week/ maand (in gram of geld)
- Op welk tijdstip van de dag wordt voor het eerst gebruikt
- Zijn er gewoontes of patronen te ontdekken (bijv. na ruzie, bij verveling, altijd 's avonds voor het slapen gaan)

Omgeving

- Met wie wordt gebruikt
- Waar wordt gebruikt
- Wat vindt de directe leefomgeving van het gebruik
- Hoe wordt er door de ouders zelf met middelen om gegaan
- Hoe is het opvoedingsklimaat (bijv. éénoudergezin, inconsequente opvoedingsstijl)
- Samenstelling van de vriendenkring (hoeveel vrienden gebruiken)
- Vrijtijdsbesteding

Persoon

- Kennis over middel
- Aanwezigheid van (psychiatrische) stoornissen
- Temperament van jongere
- Sterkte-zwakte analyse van vaardigheden
- Inzicht in effecten, voordelen, nadelen van gebruik op gedrag en andere leefgebieden
- Aanwezigheid van zelfcontrole en zelfbekrachtiging
- Aanwezigheid van toekomstbeeld

1.2. Voordelen en nadelen van gebruik

Het uitvragen van de voordelen en de nadelen van gebruik biedt belangrijke informatie voor het bepalen in welk stadium van gebruik een jongere zich bevindt.

Veel jongeren noemen als directe voordelen ontspanning, problemen vergeten en gezelligheid met vrienden. Het benoemen van nadelen vinden ze vaak moeilijk. Het kan daarom helpen om ze te vragen naar de indirecte nadelen van het blowen op de leefgebieden zoals thuis, vrijetijd, school of werk. Nadelen die jongeren noemen zijn zeurende ouders, 's ochtends moeite hebben met opstaan, slechte conditie, niet goed kunnen concentreren op school, etc.

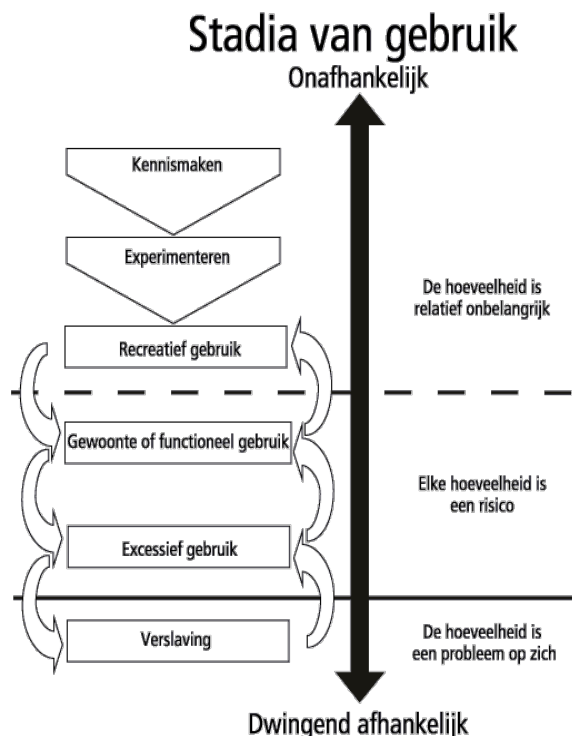
1.3. Functie van het gebruik

Tevens onderzoek je wat het middel de jongere oplevert, dus wat is de functie van het gebruik. Voorbeelden zijn: beter kunnen inslapen, problemen vergeten, agressie onderdrukken. Het is belangrijk om aandacht te besteden aan wat jongere als positief ervaart aan het gebruik want dit maakt dat hij volhardt in het gebruik, ondanks de (vele) problemen.

2. Stap 2. Het stadium van gebruik

Om het stadium van gebruik te bepalen vergelijk je de verzamelde informatie uit de middelendriehoek plus de voordelen en nadelen die een jongere heeft genoemd met de stadia zoals die hieronder zijn beschreven. Kies het stadium dat de meeste overeenkomsten heeft met de verzamelde informatie.

TIP: je kunt jongere ook zelf de beschrijving van de verschillende stadia van cannabisgebruik voorleggen en hem vragen welke beschrijving het beste overeenkomst met zijn gebruik.

2.1. Experimenteren

In de experimenteerfase proberen jongeren een middel omdat ze nieuwsgierig zijn naar het effect ervan op hun gedrag en hun stemming. Hierbij gaat het ze met name om de directe korte termijn effecten als ontspanning en lachkick. Vaak gebeurt dit in een groep.

Vanuit ontwikkelingsperspectief heeft het experimenteren voor jongeren de functie om zich los te maken van de ouders en te ontdekken wat de eigen grenzen, normen en waarden zijn. Jongeren experimenteren daarom op verschillende gebieden als seksualiteit, kleding en ook met alcohol en drugs. Het experimenteren leert ze wat hun lichaam aankan en wat ze zelf

prettig vinden waardoor het experimenteren na een poosje overgaat in het 'verstandig' omgaan met het middel.

Voordelen: jongeren noemen vaak de directe effecten van het middel zoals veranderingen in de zintuiglijke waarneming en stemming, tot creatieve en nieuwe ideeën komen, de geheimzinnigheid en spanning rondom het gebruik en de gezelligheid met vrienden.

Nadelen: jongeren kunnen vaak geen nadelen noemen omdat ze die zelf nog niet hebben ondervonden. Vaak hebben ze wel nadelige effecten gezien bij anderen zoals overgeven, flauwvallen, flippen, niet meer weten wat je doet, etc.

2.2. Recreatief gebruik

De meeste jongeren leren door ervaring in de experimenteerfase hoe ze 'verstandig' om kunnen gaan met het middel. Een recreatieve gebruiker is een jongere die weet wat de voordelen en de nadelen van het middel zijn en die op basis daarvan bewust een keuze maakt wanneer hij wel of niet een middel gebruikt.

De sociale regels zoals die gelden binnen een bepaald gezin, vriendengroep spelen hierbij ook een rol. Bijvoorbeeld het gebruik van alcohol is vooral gekoppeld aan feestjes en speciale gelegenheden.

Voordelen & nadelen: jongere kan de voordelen en de nadelen van het gebruik benoemen en maakt voor iedere situatie steeds een bewuste keuze ten aanzien van wel/niet en hoeveel te gebruiken. Een belangrijke factor bij die keuze is dat hijzelf, en ook de omgeving geen tot weinig last van het gebruik ondervindt.

Incidenteel kan jongere kiezen om uit de band te springen en (te) veel te gebruiken.

2.3. Gewoonte of functioneel gebruik

Kenmerkend aan dit stadium is dat jongere niet in staat is om een bewuste keuze te maken ten aanzien van gebruik.

Er is sprake van een gewoonte wanneer het gebruik vanzelfsprekend is en gekoppeld aan vaste gebeurtenissen, gedrag of stemming. Bijvoorbeeld een kroeg binnenstappen betekent automatisch een pilsje bestellen, zonder na te denken of je zin hebt in het pilsje.

Gebruik is functioneel wanneer het een positief effect geeft dat door jongere niet op een andere manier kan worden verkregen. Bijvoorbeeld voor het slapen gaan een blowtje roken omdat hij anders niet kan slapen.

Er zijn twee routes naar dit stadium:

1) Experimenteren kan geleidelijk overgaan in functioneel gebruik zonder dat recreatief is gebruikt. Met name risicojongeren die bijv. gedragsproblemen of problemen in de thuissituatie hebben ervaren tijdens de experimenteerfase dat het blowen een dempende functie heeft. Vanuit die functie wordt het blowen steeds vaker ingezet en is de kans groot dat jongeren geestelijk afhankelijk raken van de cannabis. Jongeren raken in een vicieuze cirkel omdat het blowen een korte termijn oplossing is die hen de mogelijkheid ontnemt om adequate vaardigheden aan te leren. Het ontberen van deze vaardigheden maakt dat jongeren steeds afhankelijker worden van het middel om met problemen om te gaan.

2) Ook recreatief gebruik kan verzanden in gewoontegebruik. Men is er aan gewend geraakt om in bepaalde omstandigheden te gebruiken zonder dat er bewust voor wordt gekozen.

Voordelen: de directe korte termijn effecten (lachkick, ontspanning, roes, etc) staan minder op de voorgrond terwijl de indirecte effecten als meedoen met de groep, bestrijden van verveling, manier om met stress & spanning om te gaan, onderdrukken van onrust, zelfmedicatie bij ADHD als voordeel worden genoemd.

Het gebruik begint onderdeel te worden van de leefstijl van de jongere omdat het middel jongere 'helpt' om de hobbels in zijn leven te kunnen nemen.

Nadelen: jongere is al iets beter in staat om de nadelen van het gebruik te benoemen dan in de experimenteerfase maar doordat de nadelen vaak niet opwegen tegen de indirecte voordelen zal jongere niet of nauwelijks in staat zijn ze zomaar te kunnen benoemen. Wel kan jongere indirecte nadelen ervaren van het gebruik doordat ouders, vrienden, leraren negatieve opmerkingen maken over zijn gebruik en gedrag.

2.4. Excessief gebruik

Het gebruik maakt inmiddels deel uit van de leefstijl en is een ingesleten gedragspatroon geworden. Jongeren zitten door het toenemende gebruik in een neerwaartse spiraal wat is af te meten aan de steeds ernstige problemen op meerdere leefgebieden: school of werk, financiën, criminaliteit, thuissituatie, sociale contacten, gezondheid, etc.

Voordelen: voor jongere staan ook in deze fase de indirecte effecten op de voorgrond zoals geen spanning voelen, zorgeloos voelen, het leven weer aan kunnen, even de druk niet voelen, niet piekeren, kunnen inslapen, als vorm van dagbesteding en tegengaan van verveling. De directe effecten zoals verandering in waarneming en stemming, spanning rondom gebruik zijn in dit stadium nauwelijks nog een aanleiding om te gebruiken.

Nadelen: jongere wordt zich steeds bewuster van de nadelen die het gebruik op zijn functioneren en leven heeft. Bijvoorbeeld een slechte conditie, 's ochtends niet op gang kunnen komen, weinig motivatie en energie, liegen tegen ouders, op een oneerlijke manier aan geld komen, ruzie met ouders, beperkt toekomstperspectief.

Een deel van de jongeren denkt regelmatig aan stoppen of heeft stoppogingen ondernomen. Vaak is dit niet succesvol verlopen vanwege het ontbreken van alternatieve adequate vaardigheden om om te gaan met stress, problemen, etc. Hierdoor is er een negatieve verwachting ten aanzien van het slagen van een nieuwe stoppoging en is de bereidheid om te veranderen door deze negatieve ervaringen erg klein.

2.5. Verslaving

Slechts een klein deel van de jongeren die gebruikt komt in dit stadium terecht.

Kenmerkend voor dit stadium is dat jongere niet meer zonder het middel kan functioneren en dat alles in het teken van gebruik of het verkrijgen van het middel staat. Jongere is hierdoor niet meer in staat om te voldoen aan enige maatschappelijke norm: hij is niet meer in staat om deel te nemen aan school of werk, kan geen eigen huis onderhouden, isolement door verlies van vrienden, familie en gezin en zichzelf niet meer kunnen verzorgen.

Voordelen: het gebruik heeft als enige functie om de lichamelijke en geestelijke ontweningsverschijnselen en craving (trek) op te heffen. Jongere zal verder weinig voordelen kunnen noemen.

Nadelen: Jongere is zich vaak bewust van alle nadelen van het gebruik en de uitzichtloze situatie waar hij zich bevindt. Net als bij excessief gebruik geldt dat jongere al meerdere stoppogingen heeft ondernomen en het niet slagen ervan maakt de drempel steeds groter om het gebruik te veranderen.

3. Stap 3. Is het gebruik riskant?

Nadat je het stadium van gebruik hebt bepaald kun je nu bepalen of het gebruik riskant is.

Een algemeen geldende regel voor riskant gebruik is:

- In de stadia gewoonte of functioneel gebruik, excessief gebruik en verslaving is het gebruik altijd riskant.
- In de stadia experimenteren en recreatief gebruik kan het gebruik riskant zijn. Om hier een uitspraak over te kunnen doen weeg je de verzamelde informatie per onderwerp tegen elkaar af in risicofactoren en beschermende factoren.